

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากผลการประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาที่มีการประเมินคุณภาพทั้งสามรอบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2557 พบว่า ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาที่มีระดับดีถึงระดับดีมากทั้งสามรอบ มีจำนวน 4,420 แห่ง จากทั้งหมด 31,375 แห่ง กลุ่มโรงเรียนที่น่าเป็นห่วงที่สุด คือ กลุ่มโรงเรียนที่ไม่ผ่านการประเมินทั้ง 3 รอบ จำนวน 1,755 แห่ง และกลุ่มโรงเรียนที่ผ่านการประเมินรอบ 2 แต่ไม่ผ่านการประเมินในรอบที่ 3 จำนวน 9,418 แห่ง ซึ่งผลการประเมินเหล่านี้แสดงให้เห็นภาพรวมทั้งประเทศที่ต้องมีการแก้ไขและพัฒนาอย่างเร่งด่วน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558) เมื่อพิจารณาคุณภาพนักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากผลการทดสอบ/ประเมินคุณภาพนักเรียนในระดับชาติ คือ การทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประจำปีการศึกษา 2558 ในภาพรวมผลการทดสอบมีค่าคะแนนเฉลี่ยทุกวิชาสูงกว่าค่าคะแนนเฉลี่ยของปีการศึกษา 2557 ยกเว้นวิชาสังคมศึกษาฯ ที่ค่าคะแนนเฉลี่ยในปีการศึกษา 2558 ต่ำกว่าปีการศึกษา 2557 เพียงเล็กน้อย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศมีค่าสูงขึ้นแต่ทุกวิชาคะแนนเฉลี่ยก็ไม่ถึงร้อยละ 50 (เคลินิวส์, 2559)

เมื่อพิจารณาผลของการทดสอบ O-NET ของนักเรียนในจังหวัดนนทบุรี จากรายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2, 2560) พบว่า ปีการศึกษา 2558 วิชาที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าระดับประเทศ ได้แก่ ภาษาไทย และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (50.77 , 49.36) และ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างปีการศึกษา 2557-2558 พบว่า วิชาที่มีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ได้แก่ วิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ (50.77 , 43.21 , 39.33) ตามลำดับ วิชาวิทยาศาสตร์มีคะแนนเฉลี่ยลดลง (42.55) มีเพียงวิชาภาษาไทยที่มีคะแนนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 50

วิชาที่มีคะแนนต่ำทั้งในภาพรวมระดับประเทศและในจังหวัดนนทบุรี คือ ภาษาอังกฤษ ซึ่งในประเทศไทยก็ยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร เห็นได้จากผลการสอบจากหลายสำนัก เช่น

ผลลัพธ์ที่ได้จากการประเมินโดยสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (สทศ) คะแนนสอบภาษาอังกฤษยังคงอยู่ในกลุ่มวิชาที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด (23.98) (บุญเลิศ วงศ์พรม 2559) นอกจากนี้จากการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) โดย สทศ. ซึ่งในปีการศึกษาต่ำสุด คือ ปี 2559 คะแนนเฉลี่ยผลการสอบ O-NET วิชาภาษาอังกฤษระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีผู้เข้าสอบทั้งสิ้น 378,779 คนนั้นมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 27.76 จาก 100 คะแนน จากผลการสอบและการใช้ภาษาอังกฤษดังกล่าว ทำให้หลายฝ่ายต้องวิเคราะห์ว่าสาเหตุที่มาจากเรื่องใด จากการวิเคราะห์งานวิจัยจากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ปัญหาใหญ่ที่สำคัญมาจากครูผู้สอน ขงยุทธ แฉล้มวงษ์ (2559) นักวิจัยสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งประเทศไทย หรือทีดีอาร์ไอ กล่าวว่า หลังจากที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูลและทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาไทยก็พบว่าประเทศไทยมีปัญหาเรื่องของระบบการศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะในเรื่องของปัญหาครูที่ถือเป็น “จุดบอด” ที่แก้ยากที่สุด และยังเป็นปัญหาใหญ่ที่ต้องยอมรับว่ารัฐบาลไทยปล่อยปละละเลยดูแลครูมานานมาก และนานกว่า 20 ปี

สำหรับในระดับปฐมวัยถือว่าเป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิตและการพัฒนาเยาวชนในอนาคต โดยเฉพาะเป็นวัยที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพนักเรียนในระดับประถมศึกษา ก็พบว่ายังคงมีปัญหา ดังที่กระทรวงสาธารณสุข เผยแพร่ข้อมูลว่าเด็กปฐมวัยไทยมีวิกฤตทางด้านพัฒนาการพบว่าล่าช้าต่ำกว่ามาตรฐานถึงร้อยละ 30 และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาการศึกษาของเด็กไทยในระดับอื่น ๆ (เจาะลึกระบบสุขภาพ, 2559) การส่งเสริมและพัฒนาเด็กปฐมวัยช่วงอายุระหว่างแรกเกิดถึง 6 ขวบนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเด็กในช่วงวัยนี้มีการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ตลอดจนพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เลี้ยงดู ครูปฐมวัยและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีความรู้ความเข้าใจเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยได้อย่างเหมาะสม

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษาและคุณภาพนักเรียนในทุกๆระดับ คือ คุณภาพครู หรือกล่าวโดยเฉพาะเจาะจง คือ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูประจำการในทุกๆระดับเริ่มตั้งแต่ปฐมวัยเป็นต้นมา สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (2549, น.1) ที่ระบุว่า สมรรถนะเป็นมาตรฐานและเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 จากทั้งหมด 11 มาตรฐาน เรื่อง สมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้ ปรากฏในด้านมาตรฐานความรู้ มาตรฐานที่ 6 การจัดการเรียนรู้และการจัดการชั้นเรียน โดยมาตรฐานที่ 6 กำหนดว่า สาระความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการเรียน การจัดการเรียนรู้ และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ 2) ทฤษฎีและรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาได้ 3) การบูรณาการการเรียนรู้แบบเรียนรวม

4) การจัดการชั้นเรียน 5) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในสถานศึกษา ด้านสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) สามารถจัดทำแผนการเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลจริง และ 2) สามารถสร้างบรรยากาศการจัดการชั้นเรียนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

จากการศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูและสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552) สรุปได้ดังนี้ 1) สภาพและปัญหาด้านครู พบว่า ครูผู้สอนไม่ได้จบการศึกษาในวิชาเอกที่สอนโดยตรง ครูมีภาระงานอื่นที่นอกเหนือจากภาระงานสอนมาก ครูมีศักยภาพไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน ครูต้องสอนหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้ ครูใช้เวลาในการทำผลงานวิชาการมากทำให้สนใจการสอนน้อยลง ครูสอนโดยไม่มีสื่อการสอน ครูให้ความสำคัญกับกลุ่มสาระการเรียนรู้หลักมากกว่ากลุ่มสาระรอง ครูขาดความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ครูขาดขวัญกำลังใจในการทำงาน ครูขาดการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการพัฒนา 2) สภาพและปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูส่วนใหญ่เน้นการบรรยายและยังใช้สื่อวัตกรรมการสอนน้อย ครูส่วนใหญ่มีการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แต่ไม่ได้จัดการเรียนรู้ตามแผนที่ควร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ได้ฝึกฝนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง จำนวนนักเรียนต่อห้องมากเกินไปทำให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ การจัดชั้นเรียนแบบเรียนร่วมเป็นอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และควบคุมชั้นเรียนได้ยาก 3) สภาพและปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้สื่อการเรียนการสอนไม่หลากหลาย ครูขาดความรู้และทักษะในการผลิตและพัฒนาสื่อ สื่อการสอนที่ได้รับจากส่วนกลางไม่ตรงกับเนื้อหาและความต้องการของครู สื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ในการเรียนการสอนไม่เหมาะสมกับผู้เรียน 4) สภาพและปัญหาด้านการวัดและประเมินผลการเรียน พบว่า ครูใช้วิธีการวัดและประเมินผลไม่เหมาะสม ครูขาดทักษะในการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือวัดและประเมินผล

จากการศึกษาสภาพปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการ ครูสภา และสถาบันการศึกษาที่ผลิตครู และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพครูประจำการในวิชาเฉพาะ เช่น สมาคมครูภาษาไทย สถาบันภาษาไทย สมาคมครูผู้สอนภาษาอังกฤษแห่งประเทศไทย (Thailand TESOL) สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยีตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงการศึกษาระดับพื้นฐาน และสมาคมอนุบาลศึกษาแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่มีความพยายามจะยกระดับคุณภาพของครูให้มีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณภาพด้านการจัดการเรียนรู้ของครูหรือการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูซึ่งเป็นดั่งบั้งชีวิตว่า

ถ้าครูต้องการจัดการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จและบรรลุผลตามเป้าหมายจะต้องมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะด้านใดบ้างเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่หรือการปฏิบัติการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสมรรถนะการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย

การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูจึงมีความสำคัญที่ต้องมีการพัฒนาตลอดเวลาในการปฏิบัติงานด้านการสอนหรือการทำงานในวิชาชีพครู และเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องมีกระบวนการพัฒนาวิชาชีพครู (teacher professional development) ที่เป็นกระบวนการยกระดับความรู้ แนวคิด ศักยภาพที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของครูให้เป็นครูที่มีศักยภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งต้องมีการทำอย่างต่อเนื่อง รูปแบบและวิธีการพัฒนาวิชาชีพครูอาจมีหลายวิธี ได้แก่ การฝึกอบรม การศึกษาต่อ การเรียนผ่านเครือข่าย และการสร้างเครือข่ายครู เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาวิชาชีพครูยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร สะท้อนจากปัญหาของการจัดการเรียนการสอนที่ยังคงมีอยู่หลายประการ โดยเฉพาะการพัฒนาในรูปแบบของการอบรมเพียงอย่างเดียว เนื่องจากครูนำความรู้จากการอบรมไปใช้ได้น้อยในห้องเรียนจริง จากผลวิจัยพบว่าครูที่ได้รับการอบรมปฏิบัติการ 1 ครั้ง ที่ใช้เวลา 14 ชั่วโมง หรือน้อยกว่าจะไม่มีผลต่อการเรียนรู้หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Darling-Hammond, Wei, Andree, Richardson, & Orphanos, 2009) แต่การพัฒนาวิชาชีพครูที่ต่อเนื่องและบูรณาการกับการสอนประจำวันของครู ผลการวิจัยพบว่า ครูจะช่วยให้ นักเรียนเลื่อนระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Yoon, Duncan, Lee, Scarloss, & Shapley, 2007) ดังนั้น รูปแบบของการพัฒนาวิชาชีพครูในปัจจุบันจึงเน้นที่การมีส่วนร่วมของครู ในการที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนเอง และการปฏิบัติจริง ครูยังคงต้องการความช่วยเหลือในการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะ รวมทั้งการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์ที่เป็นห้องเรียนจริงอีกด้วย (นาริรัตน์ รักวิจิตรกุล, 2560)

ปัจจุบันกระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูของประเทศไทยเป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งนำโดย นพ.ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คนปัจจุบันที่ได้มอบนโยบาย เรื่อง "ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ" หรือ Professional Learning Community ที่เรียกว่า PLC มาใช้ในการพัฒนาครู โดย PLC เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างร่วมมือร่วมใจของครู ผู้บริหาร โรงเรียน และหน่วยงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยมุ่งพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ การทำงานร่วมกันตั้งแต่การวางแผน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นวัฒนธรรมหรือชุมชนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโรงเรียน สมาชิกในชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสามารถจัดได้ 2 กลุ่มหลัก คือ 1) สมาชิกส่วนที่เป็นครูผู้สอนที่มี

หน้าที่รับผิดชอบใกล้เคียงกัน อาจเป็นกลุ่มของครูผู้สอนในแต่ละระดับ ส่วนใหญ่ใช้ในการรวมกลุ่มของสมาชิกครูผู้สอนระดับประถมศึกษา หรือกลุ่มครูผู้สอนในแต่ละรายวิชาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้ในการรวมครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษา และ 2) สมาชิกส่วนที่เป็นนักการศึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งหมายรวมถึงผู้บริหาร ศิษยานิเทศก์ นักการศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือมหาวิทยาลัยที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการให้ความช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไม่ว่าจะในด้านหลักสูตร แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด (Hord, Roussin and Sommers, 2009)

สำหรับการจัดกลุ่มครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบใกล้เคียงกัน เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เรียกว่าเป็น ชุมชนการเรียนรู้ย่อย (Small Learning Community) เป็นกลุ่มครูผู้สอนที่มีความสนใจในประเด็นเดียวกันเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนตามเป้าหมายที่โรงเรียนหรือเขตพื้นที่กำหนดไว้ในประเด็นเดียวกันที่เรียกว่า “การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน” หรือ “Lesson Study” ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาครูที่มีการรวมกลุ่มของครู โดยมุ่งที่การพัฒนาตัวบทเรียน ซึ่งหมายถึงแผนการจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่ครอบคลุมทั้ง การใช้สื่อการเรียนรู้ การจัดการชั้นเรียน การวัดและประเมินผล มีการสังเกต และสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ในบริบทการทำงานจริง เป็นวงจรการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการรวมตัวกันของสมาชิกชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Murphy and Dale, 2005)

การพัฒนาบทเรียนร่วมกันมีต้นกำเนิดมาจากประเทศญี่ปุ่นกว่า 130 ปี และถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในหลายๆ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย เป็นแนวคิดและกระบวนการพัฒนาครูวิชาชีพที่มุ่งเน้นการร่วมกันทำงานของกลุ่มครูและผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้เรียนในบริบทการทำงานจริงในชั้นเรียนและสถานศึกษาของตนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องในระยะยาว ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาตนเอง เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนไปพร้อมกัน การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson Study) เป็นรูปแบบการพัฒนาวิชาชีพครูที่เน้นการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดการเรียนการสอนด้วยตัวครูเอง (Teacher-led instructional improvement) ทำให้การจัดการเรียนรู้ของครูมีการพัฒนาขึ้นอย่างยั่งยืนมั่นคง (Lewis and Perry, 2003)

รูปแบบการพัฒนาวิชาชีพครู โดยใช้การพัฒนาบทเรียนร่วมกันถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลาย เนื่องจากกระบวนการนี้สามารถทำให้ครูมีสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เป็นหลัก โดยกระบวนการปฏิบัติจะทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติในการสอน ส่งผลให้ครูปรับเปลี่ยนความคิดและวิธีการสอนไปสู่การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สามารถพัฒนาการปฏิบัติการสอนของ

ครูที่มาจากการสะท้อนผลการเรียนรู้ของนักเรียนในบริบทจริง ได้รับการสนับสนุนและการช่วยเหลือจากเพื่อนครูในแนวปฏิบัติของการพัฒนาบทเรียน ที่สำคัญจะเป็นกระบวนการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ของครูอย่างต่อเนื่อง จุดมุ่งหมายสำคัญในด้านการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูคือการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิคการสอนจากเพื่อนครูด้วยกัน ทำให้เกิดการยอมรับข้อบกพร่องของตนเอง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่

ลักษณะของการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่แตกต่างจากวิธีการพัฒนาวิชาชีพครูโดยทั่วไป คือ (1) การพัฒนาบทเรียนร่วมกันเปิดโอกาสให้ครูได้มองเห็นการสอนและการเรียนรู้ในชั้นเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ครูร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับการวางแผนการสอน การทำแผนการสอนไปใช้ การสังเกตการสอน และสะท้อนความคิดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในชั้นเรียน การที่ได้สังเกตการสอนจริงในชั้นเรียน ทำให้ครูได้เข้าใจและเห็นภาพว่าการสอนที่คิดนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนเข้าใจในสิ่งที่ตนกำลังเรียนได้ดียิ่งขึ้น (2) นักเรียนเป็นหัวใจสำคัญของโปรแกรมพัฒนาครู ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้ศึกษา วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความเข้าใจของนักเรียนผ่านทาง การสังเกตการสอนและการอภิปรายเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการสอน (3) การพัฒนาบทเรียนร่วมกันทำให้ครูได้มีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการสอนและการพัฒนาหลักสูตร

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูในโรงเรียนประถมศึกษาโดยใช้การพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่มีผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู ซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นแนวทางในการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน และมีความคาดหวังว่าจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนดีขึ้น

โดยมีคำถามวิจัยดังนี้

- 1) สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูหลังการเข้าร่วมการพัฒนาบทเรียนร่วมกันมีการพัฒนาหรือไม่ อย่างไรและมากน้อยเพียงใด
- 2) แนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่ส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูโดยใช้การพัฒนาบทเรียนร่วมกันในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

2.2 เพื่อศึกษาแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่ส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านกลุ่มที่ศึกษา

กลุ่มที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ครูระดับประถมศึกษาในกลุ่มสาระ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และครูระดับปฐมวัย โรงเรียนรัฐบาล จังหวัดนนทบุรี ที่มีจำนวนนักเรียน ไม่เกิน 1,000 คน จำนวน 9 โรงเรียน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์การเลือกโรงเรียนประถมศึกษาที่ผู้บริหารสนใจและให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ระหว่างการดำเนินการวิจัย เกณฑ์การเลือกครู คือ มีความสนใจและยินดีเข้าร่วมการดำเนินงานด้วยความสมัครใจ รับผิดชอบวิชาตามที่กำหนดสามารถรวมกลุ่มครูอย่างน้อย 2 คน เป็นทีมได้

ในการทำงานเป็นทีมของครูในการพัฒนาบทเรียนแต่ละครั้ง จะมีบทบาทแตกต่างกัน ประกอบ ครูผู้สอน ครูร่วมทีม และผู้เชี่ยวชาญภายนอก ซึ่งแต่ละทีมมีการหมุนเวียนบทบาทในแต่ละบทเรียน งานวิจัยนี้ทำการศึกษาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เฉพาะครูกลุ่มศึกษาที่มีบทบาทเป็นครูผู้สอนในแต่ละบทเรียน เนื่องจากสามารถเก็บข้อมูลสมรรถนะได้ครบตามองค์ประกอบของกรอบแนวคิดสมรรถนะ คือ ความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้

3.2 ขอบเขตระยะเวลาการทำวิจัย

ระยะเวลาการวิจัย 1 ปี เริ่มตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม 2560 ถึง มิถุนายน 2561 ในการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน จำนวนอย่างน้อย 2 บทเรียน ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2560 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2561 รวมระยะเวลา 4 เดือน

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู สรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

กรอบแนวคิด คำว่า สมรรถนะ competency เป็นไปตามนิยามของ David McClelland (1973) และ David D. Dubois & William J Rothwell (2004) ที่หมายถึง คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่

เป็นผลมาจากความรู้ (knowledge) ทักษะ/ความสามารถ (skill/ability) และคุณลักษณะอื่นๆ ที่รวมถึงทัศนคติ ค่านิยมและความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (self-concept) แรงจูงใจ (motive) บุคลิกลักษณะของคนนั้น ๆ (trait) เช่น ความเป็นผู้นำ น่าเชื่อถือและไว้วางใจ ที่มีผลทำให้การปฏิบัติงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ นำมาสู่กรอบแนวคิดของคำว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู หมายถึง ความรู้ ทักษะ/ความสามารถ และคุณลักษณะอื่นๆ ที่ครูแสดงออกในการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนและการทำงานร่วมกับเพื่อนครูในกลุ่ม เพื่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะ/ความสามารถด้านต่าง ๆ ของนักเรียน โดยความรู้และความสามารถในการจัดการเรียนรู้ที่สะท้อนการเรียนรู้ของนักเรียน ใช้กรอบแนวคิด ความรู้เนื้อหาผนวกวิธีสอน (Pedagogical Content Knowledge หรือ PCK) ที่หมายถึง “ประเภทของความรู้ที่จำเพาะและเป็นองค์ความรู้ที่นอกเหนือจากความรู้ด้านเนื้อหา องค์ความรู้นี้ คือการบูรณาการมิติของความรู้ด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของการสอนในเนื้อหานั้น” (Shulman, 1986) และจากการกำหนดสมรรถนะหลักการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (curriculum and learning management) ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน, 2553) รวมทั้งจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ แบ่งความรู้และความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครู ออกเป็น 4 ด้านย่อย 1) การออกแบบการเรียนรู้สอดคล้องอย่างเป็นระบบ 2) การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 4) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู โดยรูปแบบการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน เป็นกรอบแนวคิดการพัฒนาครูที่ใช้การปฏิบัติจริงในสถานศึกษาเป็นฐานของการพัฒนาสมรรถนะ เน้นการพัฒนาผ่านการสอน การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในขั้นตอนของการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน ผ่านการวิเคราะห์และการสะท้อนตนเองในการจัดการเรียนรู้เมื่อมีการกำหนดเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจนร่วมกัน (ชาริณี ตรีวิทย์, 2557)

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู หมายถึง ความรู้และความสามารถที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การออกแบบการเรียนรู้ สอดคล้องอย่างเป็นระบบ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม

และเทคโนโลยีสารสนเทศ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ รายละเอียดแต่ละองค์ประกอบย่อย มีดังนี้

5.1.1 การออกแบบการเรียนรู้สอดคล้องอย่างเป็นระบบ หมายถึง กระบวนการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีการวิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหา และผู้เรียน นำมาสู่การกำหนดเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร สถานศึกษา สาระสำคัญ กิจกรรม สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงกัน

5.1.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง กระบวนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ จัดเนื้อหาสาระได้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ผ่านการคิด แก้ปัญหา และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสังคมจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

5.1.3 การใช้และพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง การเลือกการสร้าง และการใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เหมาะสมกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างของผู้เรียน

5.1.4 การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง การตรวจสอบผลการเรียนรู้ว่าเป็นไปตามที่ต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมากขึ้นเพียงใด โดยเชื่อมโยงเป้าหมายการเรียนรู้และ กิจกรรมการเรียนรู้ วัดและประเมินผลผู้เรียนตามสภาพจริง ออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลอย่างหลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และผู้เรียน สร้างและนำเครื่องมือวัดและประเมินผลไปใช้ นำผลการประเมินการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

5.2 การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (Lesson Study: LS) หมายถึง กระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูด้วยการพัฒนาตนเองของครูที่ใช้บริบทการทำงานจริงในชั้นเรียนและ โรงเรียนของตนเองเป็นฐานของการพัฒนา เป็นการทำงานแบบร่วมมือของครู เพื่อนครู และผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมมือการทำงานเป็นกลุ่ม ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเป็นวงจร เรียกกลุ่มครูที่ทำงานร่วมกันว่า *กลุ่มครูพัฒนาบทเรียน (Lesson Study Group: LSG)* มีการดำเนินงาน 2 ส่วนหลัก คือ การเตรียมการ และการดำเนินงาน ในแต่ละส่วนมีขั้นตอน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การเตรียมการดำเนินงาน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ (1) การกำหนดรูปแบบการพัฒนาบทเรียนร่วมกันให้เหมาะสมกับเป้าหมายและบริบทการดำเนินงาน (2) การเผยแพร่แนวคิดการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง (3) การจัดกลุ่มพัฒนาบทเรียนร่วมกัน (4) การแสวงหาและประสานงานผู้รู้ และ (5) การจัดตารางปฏิบัติงานและการจัดประชุมเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

ส่วนที่ 2 การดำเนินงาน มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนบทเรียน (Plan) มีการดำเนินการใน 2 ขั้นตอนย่อย คือ

(1) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาบทเรียนร่วมกัน โดยกลุ่มครูพัฒนาบทเรียนร่วมกันระบุปัญหาจากสภาพปัญหาของผู้เรียนที่เกิดขึ้นจริงในชั้นเรียน กำหนดเป้าหมายหัวเรื่อง หรือประเด็นในการพัฒนาบทเรียนร่วมกันให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา นโยบาย และหลักสูตร โดยมุ่งเน้นเป้าหมายในด้านผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมากกว่ากำหนดเป้าหมายตามความสนใจของครู รวมถึงตรวจสอบความเข้าใจในเป้าหมายของสมาชิกกลุ่มทุกคน แล้วกำหนดแผนปฏิบัติงานของกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายนั้นๆ

(2) การวางแผนบทเรียน โดยกลุ่มครูพัฒนาบทเรียนเลือกบทเรียนที่สอดคล้องกับเป้าหมายมาวางแผนการสอนร่วมกัน เขียนแผนการจัดการเรียนการสอน และจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน

2) ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติการ (Do) ขั้นนี้ประกอบไปด้วยขั้นสอนและขั้นสังเกต เป็นการนำบทเรียนที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในชั้นเรียนจริง ซึ่งเป็นการสอนและสังเกตในชั้นเรียน โดยกำหนดครู 1 คน เรียกว่า *ครูผู้สอน* ซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มครูพัฒนาบทเรียนนำแผนการจัดการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นไปสอนในชั้นเรียน ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ เป็น *ครูร่วมทีม* ทำการสังเกตชั้นเรียน บันทึก และเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนและการเรียนการสอนด้วยวิธีการต่างๆ ตามแผนที่ได้วางไว้โดยวิธีการต่างๆ เช่น บันทึกวีดิทัศน์ บันทึกเทปเสียง เก็บรวบรวมผลงานผู้เรียน หรือสัมภาษณ์ผู้เรียนหลังสอน ซึ่งเน้นการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงถึงการคิดและการเรียนรู้ของผู้เรียน

3) ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อน (See) หลังจากการนำบทเรียนที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในชั้นเรียนจริง มีการย้อนทวน (recall) ไตร่ตรองสะท้อนคิด (reflect) ตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข (re-design/revise) สอนซ้ำ (re-teach) และถอดบทเรียนว่ากลุ่มได้เกิดการเรียนรู้ในประเด็นใดบ้าง มี 3 ขั้นตอนย่อยดังนี้

(1) การสืบสอบผลการปฏิบัติงาน เป็นขั้นที่กลุ่มอภิปรายสะท้อนความคิดร่วมกันจากข้อมูลที่ได้ในขั้นตอนที่ 2 โดยมุ่งเน้นการอภิปรายเพื่อให้ได้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะที่นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น การอภิปรายมุ่งประเด็นที่ตัวบทเรียนว่าสิ่งใดคือปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการเรียนการสอน และอภิปรายถึงแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น รวมทั้งควรอภิปรายสะท้อนความคิดว่ากลุ่มครูพัฒนาบทเรียนได้เรียนรู้อะไรจากการดำเนินงานในชั้นเรียนบ้าง

(2) การปรับปรุงแก้ไขบทเรียน เป็นขั้นตอนที่กลุ่มปรับปรุงแก้ไขบทเรียนที่รวมถึง แผนการจัดการเรียนการสอนและเอกสารหรือสื่อประกอบการเรียนการสอนต่างๆ ให้มีคุณภาพดีและสมบูรณ์เหมาะสมยิ่งขึ้นตามข้อสรุปที่ได้จากการอภิปราย ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในครั้งต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลกว่าครั้งที่ผ่านมา

(3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นขั้นตอนที่กลุ่มครูพัฒนาบทเรียนรวบรวมข้อมูล สรุปข้อเรียนรู้ และนำเสนอผลการเรียนรู้ที่ได้สู่บุคคลอื่น ๆ

5.3 บทเรียน (Lesson) หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ดำเนินการศึกษา ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ แผนการจัดการเรียนรู้ (lesson plan) การปฏิบัติการสอนของครู (teaching practices) และ ผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของครู

5.4 แนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่ส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู หมายถึง แนวทาง กระบวนการ วิธีการ หรือเทคนิค ที่ใช้ในการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาบทเรียนร่วมกันที่เพื่อให้ครูมีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีได้จากการถอดบทเรียน (Lesson learned) ที่เกิดจากกลุ่มครูพัฒนาบทเรียน การบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มครูพัฒนาบทเรียน การบันทึกข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมสอนของครูและพฤติกรรมของนักเรียน และการสัมภาษณ์ครู

6. ประโยชน์ที่ได้รับ

6.1 เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบการพัฒนาครู ด้านการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูในโรงเรียนประถมศึกษาโดยใช้การพัฒนาบทเรียนร่วมกัน

6.2 ได้แนวทางในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ของครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การพัฒนาบทเรียนร่วมกันสำหรับผู้บริหารของโรงเรียนระดับประถมศึกษา